

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.2(122).06
УДК 81'243:378:016:796

Дакаленко О. В.

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, доцент
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро

Коваленко Н. Л.

Кандидат філологічних наук,
Доцент кафедри соціально-гуманітарних наук та іноземних мов, доцент, зав. кафедри іноземних мов
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ ВИШІВ СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Дана стаття присвячена розгляданню деяких важливих питань оптимізації та підвищення ефективності навчання іноземній мові, розвитку та удосконаленню особистості засобами академічного виховання та самовиховання. Слід зазначити, що студенти вишів спортивного спрямування у більшості випадків психологічно не підготовлені або слабо підготовлені до засвоєння такого предмету як іноземна мова. Тому закономірно, що виникає питання про визначення психолого-педагогічної складової успішного оволодіння іноземною мовою у галузі спорту. За нашими спостереженнями, студенти-спортсмени не навчені новим ефективним прийомам спеціальної психорегуляції та самостійної психорегуляції для сприйняття та засвоєння іноземної мови. Внаслідок цього спроби інтенсивного забезпечення ефективного навчання студентів-спортсменів, які впроваджуються викладачами іноземної мови, не завжди досягають очікуваного результату. У зв'язку з цим були розроблені теоретичні та практичні напрями регуляції та саморегуляції психічної діяльності тих, хто навчається, за допомогою спеціального ментального тренінгу, оскільки для розумової діяльності «психічна мовленнєва гімнастика» має таке ж значення, як і комплексне тренування для спортсмена.

Ключові слова: специфіка, психологія, складова, комплекс, методика, психорегуляція, іноземна мова

Дакаленко О. В., Коваленко Н. Л. Специфика психолого-педагогической составляющей обучения иностранному языку студентов вузов спортивного направления. Данная статья посвящена рассмотрению некоторых важных вопросов оптимизации и повышения эффективности обучения иностранному языку, развитию и совершенствованию личности средствами академического воспитания и самовоспитания. Следует отметить, что студенты вузов спортивного направления в большинстве случаев психологически не подготовлены или слабо подготовлены к освоению такого предмета как иностранный язык. Поэтому закономерно, что возникает вопрос об определении психолого-педагогической составляющей успешного овладения иностранным языком в области спорта. По нашим наблюдениям, студенты-спортсмены не обучены новым эффективным приемам специальной психорегуляции и аутопсихорегуляции для восприятия и усвоения иностранного языка. Вследствие этого предпринимаемые преподавателями иностранного языка попытки интенсивного обеспечения эффективного обучения студентов-спортсменов не всегда достигают ожидаемого результата. В связи с этим были разработаны теоретические и практические направления регуляции и саморегуляции психической деятельности обучающихся при помощи специального ментального тренинга, так как для мыслительной деятельности «психическая разговорная гимнастика» имеет такое же значение, как и спортивная тренировка.

Ключевые слова: специфика, психология, составляющая, комплекс, методика, психорегуляция, иностранный язык

Dakalenko O., Kovalenko N. The Specifics of Psychological and Pedagogical Component of Teaching a Foreign Language to Students of Sport Educational Establishments. This article is devoted to the consideration of some important issues of optimization and improving the effectiveness of teaching a foreign language in universities of the sports field, the development and improvement of personality by means of academic education and self-education. It should be noted that in most cases, university students of a sports field are not psychologically prepared or poorly prepared to master such a subject as a foreign language. Nowadays, student athletes are not trained in new effective methods of special psychoregulation and self-psychoregulation for the perception and assimilation of a foreign language in general. Subsequently, this attempt to effectively influence student athletes offered by teachers of a foreign language does not always achieve the expected result. In this regard, theoretical and practical issues of regulation and self-regulation of mental activity of students with the help of special mental training have been developed. It is known that the methods of mental regulation and self-regulation have been known for a very long time. In modern life, the basis of such techniques has received meaningful development and has found wide application in medicine, pedagogy, and mainly in sports. To solve the theoretical and practical problems of psychological and pedagogical component of this kind, the following methodology was developed. It includes four main significant components - psychological, speech, mental, and creative - and is aimed at further improving their functioning while mastering different types of systematic speech activity in foreign language in a sports context. This technique is not designated as a psycho-speech-mental complex or abbreviated as PSMC. Psycho-training complex of this kind includes a complex of motivationally modified exercises, which are aimed at the formation of optimal performance of student athletes in order to increase the effectiveness of learning different types of speech programs in a

foreign language. Classes in a foreign language according to the PSMC consist of interconnected parts in which there is an orientation not only on the development of elements of relaxation and calmness, self-control but also the formation of an active state. On the basis of these parts, a psychological and pedagogical symbiosis of perception of necessary information in a foreign language by student-athletes arises deeper, more confident and more precise. Theoretically, such an approach as PSMC includes independent macrocycles (program modules) and microcycles (classes), namely, classes that are dedicated to solving pedagogical problems in teaching certain types of speech activity.

Keywords: specifics, psychology, complex, methodology, psychoregulation, foreign language

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У теперішній час ні в кого не викликає сумніву той факт, що можливість та характер оволодіння знаннями та вміннями спілкування іноземною мовою у спортівному вищі пов'язані з певним організуванням функціонування психічної та розумової сфер діяльності підготовленого до перенавантажень організму спортсмена. Дана стаття присвячена розгляданню деяких важливих питань оптимізації та підвищення ефективності складової навчання іноземній мові, розвитку та удосконаленню особистості засобами академічного виховання та самовиховання. Поперед усе слід відмітити, що студенти вищів спортивного спрямування у більшості випадків психологічно не підготовлені або слабо підготовлені до засвоєння такого предмету як іноземна мова. Тому, на нашу думку, закономірно, що виникає питання про визначення психологічної складової успішного оволодіння іноземною мовою у галузі спорту. Психічні стани студентів-спортсменів у багатьох випадках індивідуальні та по-різному виражені зовні (втомленість після тренувань, інертність, готовність тільки до фізичних навантажень, а не розумових і т.і.). Такого виду непомітні внутрішні стани все таки сприяють глибокому внутрішньому впливу на працездатність, тим самим або сприяючи, або перешкоджаючи реалізації задуму викладача іноземної мови у спортівному вищі. Однак у більшості випадків для реалізації на занятті певних навчальних завдань та цілей пропонуються утворені раніш й усталені традиційні засоби впливу на психіку тих, хто навчаються, тобто ментальний вплив та жорсткий контроль знань, які не завжди спрацьовують, або спрацьовують, але не завжди прогресивно по відношенню до завдань та можливостей сучасної методики навчання іноземним мовам суто у спортівно-педагогічних вишах. Видатний дослідник-психолог Б. А. Бенедиктов вважав, що «...безумовно, психіка – це остання terra incognita, яка незбагненна для будь-якої науки, а у випадку психіки без мови, недоступна усілякому емфатичному спілкуванню» [1, 10]. Нажаль, у теперішній час, студенти-спортсмени не навчені (навіть якщо зробити акцент на тому, що студенти-спортсмени повинні бути спокійними за своєю природою) новим ефективним прийомом спеціальної психорегуляції та аутопсихорегуляції для сприйняття та засвоєння іноземної мови взагалі. Внаслідок цього спроби ефективного сприяння на студентів-спортсменів, які запропоновані викладачами іноземної мови, не завжди досягають очікуваного результату. У зв'язку з цим є необхідним розробити теоретичні та практичні засоби регуляції та саморегуляції психічної діяльності тих, хто навчаються, за допомогою спеціального ментального тренінгу. Ми вважаємо, що для розумової діяльності «психічна мовленнєва гімнастика» має, вочевидь, таке ж значення, як комплексне тренування для спортсмена.

Мета дослідження – розглянути теоретичні принципи специфіки психологічної складової навчання іноземній мові студентів вищів спортивного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що методики психічної регуляції та саморегуляції відомі дуже давно. У сучасному житті основи таких методик отримали усвідомлений розвиток та знайшли широке використання у медицині, педагогіці, і, головним чином, у спорті. Для рішення теоретико-практичних задач такого роду психолого-педагогічної складової нами розроблена спеціальна методика, яка включає чотири основних значимих компоненти – психічний, мовленнєвий, розумовий та творчий – і спрямована на подальше удосконалення їхнього функціонування при оволодінні різними видами мовленнєвої діяльності система іноземною мовою у спортівному контексті. Дану методику ми визначили як **ПсихомовленнєвоРозумовий Комплекс** або скорочено (**ПМРК**). Такого роду умовний «психо-тренінг-комплекс» містить у собі комплекс мотиваційно-модифікованих вправ, які спрямовані на формування оптимальної працездатності студентів-спортсменів у цілях підвищення ефективності навчання різними програмними видами мовленнєвої діяльності іноземною мовою; особлива увага при цьому приділяється самостійній роботі тих, хто навчаються. На думку дослідників О. П. Бех, Л. В. Брискуна – «...іноземна мова у першу чергу є засобом для вираження власних думок та розуміння думок інших людей, які відбиті у писемних або усних текстах» [2, 16]. У запропонованій нами методиці ПМРК є потрібним та доцільним розрізнити наступні два аспекти: 1) вузькоспеціальну психомовленнєворозумову підготовку викладачів, яку необхідно включати у вузівський курс методики викладання іноземної мови; 2) вузькоспеціальну психомовленнєворозумову підготовку тих, хто навчається, яка мусить стати органічною частиною спеціалізованого педагогічного процесу вивчення іноземної мови як на занятті, так і поза ним, наприклад, при самостійній підготовці студентами-спортсменами домашнього завдання, тому що «оволодіти іноземною мовою можна у тому випадку, якщо обрані шляхи його вивчення та викладання орієнтовані на специфіку усвідомленого мислення дорослої людини» (Л. С. Кошова, А. І. Анісімова) [5, 6].

На заняттях з іноземної мови у спортівному вищі викладач змушений зіштовхуватися з фактами, коли студенти-спортсмени не можуть справлятися з запропонованим завданням, наприклад з аудіювання не дуже складного тексту за фахом або аналогічного за складністю, але в інших, іноді більш складних умовах пред'явлення. Спостереження за подібними явищами в практиці викладання іноземних мов у спортівному вищі на I-II курсах навчання дозволило нам зробити припущення, що дані явища трапляються внаслідок того, що студенти-спортсмени не можуть справитися зі своїм психічним станом, не можуть усвідомлено керувати мовленнєвою та розумовою сферами власної діяльності, оскільки не знають, як швидко зосередитися та організувати якість свого мислення відносно до навчальної дисципліни – «іноземна мова». Для проявлення своїх внутрішніх організаційних можливостей необхідно спеціальне «комплексне тренування» у цілому ряді вмінь. Наприклад: мати вміння відволікатися від зовнішніх та внутрішніх перешкоджень-подразників; мати вміння бути екстра

уважним та не допускати розосередження під час аудіювання: мати вміння утримувати у пам'яті зміст всього аудіотексту, певних фраз, кліше та обсягну базової лексики. Ми вважаємо, що для формування та подальшого удосконалення оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності потрібен підсилений психологічний тренінг, який дозволить тим, хто навчаються, ефективно занурюватися у емоціональну область своїх спортивних тренувань, де трапляється їх психорозумове тренування та інша тренерська методика, яка вже міцно увійшла у їхню «спортивну психіку». Хоча відомий дослідник у галузі спортивної психології Е. Н. Ільїн відмічав, що «...психічно повноцінна спортивна діяльність потребує дотримання спортсменом режиму життя в цілому, а не тільки режиму тренувань та змагань» [4, 20].

На нашу думку, психолого-педагогічне самокерування у діяльності студентів-спортсменів може функціонувати як реалізація знань, навичок, вмінь, й тому повинно входити до обсягу знань, навичок та вмінь, які необхідні для успішного оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності. Оволодіння самокеруванням та саморегуляцією у психомовленнєворозумовій діяльності дозволили б студентам-спортсменам засвоювати іноземну мову більш ефективно. Виникнення у студентів-спортсменів впевненості у своїх силах «мало б позитивно сказатися на підтриманні благоприємного психологічного клімату на занятті» (Я. Я. Болюбаш) [3, 45], «на формуванні та функціонуванні мотиваційно-потрібного плану діяльності тих, хто навчається» (Л. С. Кошова) [6, 14]. В спортивній практиці такий стан вважається так званим «надзвичайним станом», при якому всі процеси проходять дуже ефективно. Такий стан згодом приводить студента-спортсмена до оптимального «бойового стану», що може розумітися як готовність до саморегулятивних та осмислених дій у процесі вивчення іноземної мови. Можна сказати, що зазначений стан є впевнено оптимальним режимом для організму спортсмена щодо удосконалення того чи іншого виду діяльності; у нашому випадку для успішного здійснення навчання різними видами діяльності іноземною мовою. Ми дотримуємося думки, що оптимальний стан організму рівно є першою сходинкою оптимізації навчально-виховного процесу у вузі спортивного спрямування. При реалізації дидактичного принципу оптимізації у педагогічному процесі з дисципліни – «іноземна мова» у спортивному виші уявляється можливим підкорити поведінку та впевнену психомовленнєворозумову діяльність студентів-спортсменів досягненню поставлених цілей навчання, підтримуючи та удосконалюючи внутрішній «спортивний настрій» та діяльність організму студента-спортсмена. У навчальному процесі з іноземної мови у спортивному виші оволодіння знаннями, навичками, вміннями, які передбачені навчальною програмою по відношенню до того чи іншого виду мовленнєвої діяльності та оволодіння самокеруванням психічною, мовленнєвою та розумовою /мислительною/ сферами діяльності повинні знаходитися та функціонувати у системному взаємозв'язку та взаємодоповненні. Тому, як нам здається, для успішної реалізації навчально-педагогічного процесу ми ставимо головним завданням ознайомити студентів-спортсменів та викладачів з найбільш важливими для діяльності кожного з них особливостями вербальних та невербальних компонентів спілкування, щоб підвищити ефективність функціонування цих компонентів у процесі навчання мовленнєвої комунікації іноземною мовою. Правильним рішенням даної задачі може сприяти розроблена нами методика – ПМРК (див. вище). В даній методиці пильна увага приділяється таким явищам як переконання та само переконання, наказ та самонаказ. Переконання як метод психічного, окрім того, логічного сприяння має велику педагогіко-дидактичну та психологічно-потенційну силу, тому у навчально-педагогічному процесі з іноземної мови необхідно намагатися потужніше реалізувати результати досягнень педагогіки та методики викладання іноземних мов. Так, наприклад, взаємозв'язок ПМРК з теорією поетапного формування розумових дій та понять, зокрема, з теорією поетапного формування психічних процесів та явищ, дозволяє провести аналіз, а потім утворити систему вправ у спортивно-педагогічній методиці навчання іноземним мовам. Окрім того, у рамках запропонованого нами ПМРК у разі з наказом, переконанням взаємодіють також методи самовиховання *спортивної особистості*, як само наказ та самопереконання.

Потрібно та необхідно навчити студентів-спортсменів за допомогою самосугестії та самопереконання, наказу та самонаказу оптимальним чином організувати власний психічний стан, свою поведінку, свою комунікацію та навчальну діяльність. Це зумовлено фактом появи «на методичній авансцені такого феномену як комунікативна компетенція» (Е. А. Маслико, П. К. Бабинська, А. Ф. Будько) [7, 93]. Слід прийняти до уваги й той факт, що у навчально-педагогічному процесі з іноземної мови виявляється можливим вдале сполучення вправ для психорегуляції студентів-спортсменів з постійним та вираженим проявом таких функціональних емоцій, як оціночно-підкріплююча діяльність головного мозку; 2) підсилююча життєдіяльність організму; 3) адаптивно-комунікативна функція.

У даній статті основні положення комплексу ПМРК на проміжному етапі навчання іноземній мові у спортивному виші розглядатимуться далі на прикладі аудіювання, оскільки саме з нього розпочинається навчання мовленнєвій діяльності. З нашої точки зору, робота з навчання аудіюванню як виду мовленнєвої діяльності повинна бути організована таким чином, щоб забезпечити процес «витагування» необхідної інформації при однократному пред'явленні аудіо текстів. З самого початку навчання вкрай важливо не тільки утворити установку на однократне, функціональне аудіювання в психолого-педагогічному плані, але, головним чином, сформувані в ментальному уявленні студентів-спортсменів потрібно сформувати системний підхід, який зможе забезпечити програмований характер роботи з аудіо матеріалами. Для цього, на наш погляд, необхідним є засвоєння закріплюючого алгоритму аудіювання як певної програми розумових дій, яка має реалізуватися при аудіюванні будь-якого тексту. Глобальний алгоритм аудіювання спортивних текстів, на нашу думку, можна представити наступному у вигляді: 1) назва; 2) автор тексту (якщо такий є); 3) події, дати, діючі особи (спортсмени, видатні спортсмени, тренера і ті.); 4) позитивне/негативне відношення студентів-спортсменів до прослуханого. Даний *алгоритм аудіювання* включає в себе: 1) укрупнення опорних блоків і внаслідок цього зменшення їхньої якості, що дозволяє логічніше уявляти їх та краще засвоювати; 2) змінення формулювань та програми блоків у зв'язку з навчанням діяльності аудіювання з урахуванням розумових особливостей студентів-спортсменів. При установці на одноразове пред'явлення аудіо текстів робота за допомогою такого алгоритму сприяє повному, системному накопичуванню інформації у головах студентів-спортсменів та

утворює опору для реалізації можливих послідовних програм її оброблювання, що важливо для цілей формування навичок та вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності. Замітимо, що робота тих, хто навчаються, за таким алгоритмом аудіювання сприяє вихованню уважності, зосередженості, слухової пам'яті та інших якостей. Ми вважаємо, що при переході тих, хто навчаються, до читання спортивних текстів програма для алгоритму читання зможе успішно взаємодіяти з програмою алгоритму аудіювання, ще більш доповнюючи, конкретизуючи та удосконалюючи її. Утворення своєрідного загального методичного алгоритму по відношенню до діяльності аудіювання та читання іноземною мовою у спортивному виші дозволяє розробити низку спеціальних вправ: вправ, які навчають розумінню мовлення, що містить велику кількість незнайомих студентам-спортсменам професійних лексичних одиниць; вправ у компресії спортивних текстів, виділенню у них ведучої ідеї, основного змісту та інших компонентів змістовно-сислового боку тощо, тому що «усіяка система навчання цілеспрямована, тобто будується не довільно, а з таким урахуванням, щоб найбільш успішно досягти поставленої мети» (Е. І. Пассов) [8, 6]. Ми вважаємо, що головне у методиці ПМПК - це впевнене оволодіння спеціальними знаннями, навичками та вміннями, які мають бути достатніми для успішної реалізації спортивно-професійного спілкування, яке здійснюється у рамках раніш зазначених параметрів через той чи інший вид мовленнєвої діяльності.

Висновки: За результатами нашого дослідження ми приходимо до наступних висновків. 1. ПМПК сприяє розвитку самоконтролю у студентів-спортсменів та утворює передумови для успішного запам'ятовування та утримання у пам'яті більшого обсягу мовного матеріалу. 2. Заняття за ПМПК складається з взаємопов'язаних частин, у яких триває орієнтування не тільки на відпрацювання елементів релаксації та заспокоєння, образного представлення, уявлення та самоконтролю, але й на формування ефективного діяльного стану студентів. На основі функціонального взаємозв'язку даних частин виникає психолого-педагогічний симбіоз сприйняття потрібної інформації іноземною мовою студентами-спортсменами глибше, впевненіше, чіткіше. 3. Теоретично такий вид (метод, підхід) як ПМПК включає в себе самостійні макроцикли (програмні модулі) та мікроцикли (заняття), а саме – цикли занять, які присвячені рішення педагогічних задач при навчанні окремим видам мовленнєвої діяльності.

Література

1. Бенедиктов Б. А. Психология овладения иностранным языком / Б. А. Бенедиктов. – Минск: Высшая школа, 2001. – 315 с.
2. Бех О. П., Биркун Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні / О. П. Бех, Л. В. Биркун // Іноземні мови. – 2002. – № 2. – С. 3 – 8.
3. Болубаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. – К.: ВВП «Компас», 2000. – 64 с.
4. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. ил. (Серия «Мастера психологии»).
5. Кошова Л. С., Анисимова А. І. Практикум з методики викладання іноземних мов / Л. С. Кошова, А. І. Анисимова. – Дніпропетровськ.: РВВ ДНУ, 2006. – 60 с.
6. Кошова Л. С. Лекційно-практичний експрес-курс з методики викладання іноземних мов / Л. С. Кошова. – Дніпропетровськ, 2008. – 65 с.
7. Маслико Е. А., Бабинская П. К., Будько А. Ф. Настольная книга для преподавателя иностранного языка / Е. А. Маслико, П. К., Бабинская, А. Ф. Будько. – Минск: Высшая школа, 2003. – 522 с.
8. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М.: Русс. яз, 1989. – 276 с.
9. Прищепя Т.В., Коваленко Н.Л. Деякі особливості володіння іноземними мовами студентами ЗВО спортивної спрямованості в рамках процесу їх професійної соціалізації./ Т.В. Прищепя, Н.Л. Коваленко. - Вісник Кам'янець – Подільського національного університету м. Івана Огієнка « Фізичне виховання , спорт і здоров'я людини», Випуск 12. - 2019 р. - с. 60-63 DOI: 10.32626/2309-8082.2019-12.60-64

References

1. Benediktov B. A. Psychology of mastering a foreign language / B.A. Benediktov. - Minsk: Higher School, 2001. -315 p.
2. Bekh O.P., Birkun L.V. The concept of teaching foreign languages in Ukraine / A.P. Bekh, L.V. Birkun // Foreign languages. - 2002. - № 2. - P. 3 - 8.
3. Bolubash Ya. Ya. Organization of the educational process in higher educational establishments. Teaching book for students of continuing education higher educational institutions. - K.: Compass, 2000. - 64 p.
4. Ilyin E.P. Psychology of Sport / E.P. Ilyin. - St. Petersburg: Peter, 2008. Ill. (Psychology Masters Series).
5. Koshova L.S., Anisimova A. I. Workshop on the methodology of the teaching of foreign languages / L. S. Koshova, A. I. Anisimova. - Dnipropetrovsk.: RVV DNU, 2006. - 60 p.
6. Koshova L. S. Lecture-practical express course on the methodology of teaching of foreign languages / L. S. Koshova. - Dnipropetrovsk, 2008. - 65 p.
7. Masliko E. A., Babinskaya P. K., Budko A. F. Handbook for a teacher of a foreign language / E. A. Masliko, P. K., Babinskaya, A. F. Budko. - Minsk: Higher School, 2003. - 522 p.
8. Passov E. I. Fundamentals of the communicative methodology of teaching foreign language communication / E. I. Passov. - M.: Russ. Yaz, 1989. - 276 p.
9. Pryscheпа T.V., Kovalenko N.L. Some peculiarities of mastering foreign languages by students of sports orientated higher educational institutions within the process of their professional socialization. / T.V. Pryscheпа, N.L. Kovalenko. - Herald of Kamianets – Podolsk National University after Ivan Ogienko “ Physical Culture, Sport and Human Health”. – Issue 12. – 2019. – P. 60-63. DOI: 10.32626/2309-8082.2019-12.60-64